

# RUSYA BALKANLAR KISKACINDA

Mokhmad Akhiyadov



**INSAMER**

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ  
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER  
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

**Referans için:** Akhiyadov, Mokhmad. "Rusya Balkanlar Kiskacında", İNSAMER, 20.03.2019.

Balkan devletleri birer çevre ülkesi olmalarına rağmen bölgede çok dinamik bir yapı söz konusudur. Son 28 yılda bölgedeki ülke sayısı iki katına çıkmıştır. 1991’de Balkanlar’da beş ülke (Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk) sayılırken bugün -nereden baktığınıza göre- bu sayı 7 ile 11 arasında değişmektedir. Yaşanan bu süreçle birlikte Balkan Yarımadası’nın Avrupa nezdindeki önemi artmış ve bölge yalnızca iç sorunlarla uğraşan bir coğrafya olmaktan çıkmıştır. Taşımacılık sektörü için transit konumda yer almasından ötürü 2000’li yılların başından itibaren bölgenin dünya ticaretindeki yeri daha da güçlenmiştir. Bu stratejik konumu sebebiyle de Balkanlar’a yönelik dış

müdahalelerde belirgin bir artış gözlenmiştir. Günümüzde bölgede çok yönlü hedefleri olan ve bu doğrultuda birbiriyle mücadele eden Rusya, ABD, Türkiye, Çin, Avrupa Birliği (AB) ve Arap ülkeleri gibi bazı güçler ön plana çıkmıştır.

Bu gelişmeler bağlamında 2018’in ortalarından itibaren hem Batı dünyasının hem de Rusya’nın önde gelen düşünce kuruluşlarının Balkan Yarımadası üzerine yaptıkları çalışmaların sayısında da belirgin bir artış gözlenmektedir. Bu çalışmaların ortak noktası ise, Balkanlar’da takip edilen politikalarla ilgili olarak tarafların birbirlerine yönelik suçlamalarıdır. Amerikan düşünce kuruluşlarından *Carnegie Uluslararası*



**INSAMER**  
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ  
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER  
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

*Barış Vakfı* 2019 Şubat’ında bölgeyle ilgili bir rapor yayımlamıştır. Washington ve Brüksel’in, Rusya’nın Balkan ülkeleri üzerindeki “zararlı etkisine” nasıl karşı koyabileceklerine dair tavsiyeler içeren rapor, bu konudaki en son örneklerden biridir. Moskova’yı, Balkanlar’ın AB ve NATO ile entegrasyon sürecine müdahale etmekle suçlayan rapor, aynı zamanda Rusya’nın bölgedeki muhafazakâr çevrelerle ve aşırı sağ milliyetçilerle iş birliği yaptığını ve Batı menşeli dış yardım programlarının ve düşünce kuruluşlarının yabancı ülkelerdeki renkli devrimlere karıştıkları yönündeki yanlış bilgileri yaydığını ileri sürmektedir.

Bu bağlamda Rusya’da yapılan çalışmalara verilebilecek en iyi örnek ise, ülkenin önemli düşünce kuruluşlarından olan *Uluslararası Valday Tartışma Kulübü*’nün çalışmalarıdır. 2004’te “Rusya’yı dünyaya anlatma” amacıyla kurulan *Valday Kulübü*, 2014’ten sonra dünya düzeninin geleceğinin tartışıldığı bir platforma dönüşmüştür. Söz konusu düşünce kuruluşunun Eylül 2018’de hazırladığı Balkanlar raporu incelendiğinde, raporun Washington ve Brüksel kaynaklı raporlardan farklı olarak Moskova’nın Balkan Yarımadası’nda takip ettiği politikalarına öz eleştiri yaparak yaklaştığı görülmektedir.

Karadağ ile diplomatik ilişkilerin kurulduğu Birinci Petro döneminden beri Rusya, Balkanlar’la önemli iş birlikleri deneyimlemiştir. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus İmparatorluğu ve ardından Sovyetler Birliği’nin elindeki dış politika araçlarının devletın mevcut Balkanlar politikasına uymadığı anlaşılmaktadır. 1990’ların başında Balkan ülkeleri üzerindeki etkisini tamamen kaybettiğinin farkına varan Rusya, bu dönemde eski Yugoslavya cumhuriyetleri ile sistematik ikili iş birliğini terk ederek önde gelen Avrupalı güçler ve ABD ile kısa vadeli kombinasyonlar üzerinden hareket etmeye baş-

lamıştır. Ancak 1999’da Yugoslavya’nın NATO güçleri tarafından bombalanması bu stratejinin yanlış olduğunu göstermiştir. 2000’li yılların başından itibaren Rusya-ABD ilişkilerinde, iki kutuplu dünya sonrasında ortaya çıkan dünya düzenine dair benimsenen farklı yaklaşımlar dolayısıyla gerilimler yaşanmaya başlamıştır. İşte bu süreçte Rusya, Sırbistan ve Karadağ arasında, halkların tarihî ve kültürel yakınlığı söylemine dayanan bir yakınlaşma dönemine girilmiştir.

Günümüzde Rusya ile Sırbistan arasındaki diplomatik ilişkiler iyi düzeyde seyretmesine rağmen Rusya-Karadağ ilişkileri 309 yıllık tarihinin en düşük seviyesindedir. Makedonya ve Arnavutluk da Moskova’nın yörüngesinden çıkmalı uzun zaman oluştur. Bu durum, 2019’un başında Makedonya’nın, AB ve NATO’ya girebilmek için Yunanistan ile anlaşma imzalayıp ismini değiştirmesiyle iyiden iyiye görünürlük kazanmıştır. Bosna-Hersek ise, Moskova’nın yalnızca Sırp Cumhuriyeti (Bosna-Hersek’in içinde bir özerk bölge) ile olan ilişkileri söz konusu olduğunda gündeme gelmektedir. Rusya-Hırvatistan ilişkileri de yakın zamana kadar asgari düzeyde tutulmuştur. Dolayısıyla Rus dış politikasının belirtilen bu özellikleri, diğer Balkan devletlerine ve Batılı ortaklarına, Rusya’nın bölgedeki varlığını Sırp yanlısı ve/veya Batı karşıtıymış gibi yansıtma imkânı vermektedir.

2017’de Karadağ’ın NATO’ya girmesiyle Balkanlar’da Avro-Atlantik İttifakı’na karşı yürüttüğü mücadeleyi kaybetmek üzere olduğunu anlayan Rusya, dış politikasını yalnızca “ebedi dostluk” söylemi üzerinden inşa edemeyeceğinin farkına varmıştır. Ayrıca Karadağ’ın NATO’ya girişi de Balkan devletleri için Rusya’ya yönelmenin bölge üzerinde belirleyici kararlar verme sürecinde otomatik koruma ve destek anlamına gelmediğini göstermiştir.

Bölgede Rusya'nın müttefiki olarak sadece Sırbistan ve Sırp cumhuriyetleri kalmıştır. Rusya ile Sırbistan arasında birçok alanda iş birliği bulunmaktadır: stratejik ortaklık anlaşması, serbest ticaret anlaşması, Sırbistan'da faaliyet gösteren birkaç Rus bankası, çeşitli ihtiyaçlara verilen devlet kredileri, Sırbistan ve Avrasya Ekonomik Birliği arasında serbest ticaret bölgesi üzerine devam eden müzakereler vd.

Bütün bunların yanı sıra Rusya-Sırbistan ilişkilerinin dışarıdan görüldüğü kadar iyi olmadığını ortaya koyan argümanlar da vardır. Örneğin Sırbistan'ın AB ve Rusya ile olan ticari ilişkileri kıyaslanamayacak kadar eşitsizdir. Sırbistan'ın AB ile olan dış ticaret hacmi %60'tan fazlayken Rusya ile olan ticaretinin hacmi sadece %6 civarındadır. Sırbistan Rusya ile her yıl yaklaşık üç askerî tatbikat düzenlerken, NATO ile on kat daha fazla tatbikat yapmaktadır. Daha da önemlisi Sırbistan, 2016 yılında NATO Destek ve Tedarik Örgütü ile bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre Sırbistan, ihtiyaç duyulduğunda NATO kuvvetlerinin ülkesinden engelsiz bir şekilde geçişini sağlamakla yükümlüdür.

Sırbistan'ın demiryollarının bazı bölümlerini inşa eden Rus Demiryolları Şirketi sayesinde Rusya'nın Sırbistan'ın altyapı inşasında güçlü bir konumda olduğu düşünülse de bölgedeki önemli ulaştırma ve altyapı projelerine bakıldığında Rusya'nın buradaki payının o kadar da fazla olmadığı anlaşılmaktadır; Rusya bu alanda Çin şirketlerinin engeline takılmaktadır.

Doğal gaz transit projeleri Rusya'nın Balkan Yarımadası'ndaki en önemli kozlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bunlar arasında ilk akla gelen proje ise Türk Akımı-2'dir. Rusya'dan Türkiye'ye sevk edilen gazı Güneydoğu Avrupa'ya taşıyacak olan projede Sırbistan da yer almaktadır. Ancak bu proje Rus-Sırp ilişkilerinden ziyade Rusya-Bulgaristan ilişkilerini

ilgilendirmektedir. Çünkü Belgrad, hem Güney Akım hem de Türk Akımı projeleri gündeme geldiğinde her zaman Moskova'nın güvenilir bir destekçisi olmuştur. Fakat Sırbistan'ın desteği, Rusya'nın Sofya ile transit güzergâhı konusunda anlaşabildiğinde pratik bir anlam kazanmaktadır. Nitekim Bulgaristan Güney Akım projesinden vazgeçtiğinde bu durumun etkilerini görmüştük.

Belgrad ile Priştine arasında devam eden müzakereler, dünya kamuoyunun çok az dikkatini çeken, ancak Rusya'yı Sırbistan'ın en önemli müttefiki olmaktan çıkararak sadece basit bir enerji kaynakları tedarikçisi konumuna düşürme riski taşıyan önemli bir meselesidir.

Bir yıl öncesine kadar Kosova ihtilafı hiç bitmeyecek gibi görünüyordu. Ancak son dönemde bu sorunun çözümü için umut verici gelişmeler yaşandı. İlk olarak Brüksel, Sırbistan'ın AB'ye katılım tarihini 2025 yılı olarak açıkladı ve üyeliğin gerçekleşebilmesi için ilk şart olarak Kosova ihtilafının çözümü koşulunu getirdi. İkinci olarak Batı Balkanlar'da hâkim olan Avro-Atlantikçi havayla Karadağ NATO'ya katıldı; Batı'nın baskısı sonucu Makedonya ile Yunanistan arasındaki ihtilaf çözüldü; etnik topluluklar arasındaki anlaşmazlıklarla uğraşan Bosna-Hersek bile ittifaka katılım için bir eylem planı hazırladı. Üçüncü olarak Arnavutluk'un AB üyeliği müzakerelerinin 2019'un yaz aylarında başlatılması planları açıklandı. Son olarak da Washington ve Brüksel'deki bazı üst düzey yetkililer, Sırbistan ile Kosova arasındaki sınırı değiştirmeyi öngören bir anlaşmanın imzalanmasının Belgrad ile Priştine arasındaki barış anlaşmasının bir parçası olarak kabul edilebileceğini açıkladı. Bu karar Rusya'ya indirilen ciddi bir darbe olarak nitelendi. Bugüne kadar Batı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da oluşan sınırların hiçbir şekilde değiştirilemeyeceğini savunuyordu. Ayrıca

Batı'nın Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak tanıması ile hayal kırıklığına uğrayan Sırbistan, 2008'den sonra yönünü tamamen Rusya'ya çevirmişti. Öyle ki Sırbistan'da uzun yıllar boyunca Rusya'dan övgülerle bahsedilmesinin bir sonucu olarak da Sırp'larda genelde bir Rusya kültürü, özelde ise bir Putin kültürü oluşmaya başladı. Günümüzde Sırp toplumunun önemli bir kısmı Belgrad ile Moskova arasındaki ilişkileri daha çok manevi bir kategoride değerlendirmektedir. Örneğin Sırbistan'ın neden Rusya'yla iş birliği içinde olması gerektiğine dair yapılan bir anket çalışmasında verilen en popüler cevaplardan biri, "Rusya'nın tek adil güç olduğu" cevabıdır. Bütün bunların farkında olan Batı, Sırbistan'ı kendi safına çekme amacıyla Avrupa'da sınır değişikliğini dahi kabul edebileceğinden bahsetmeye başlamıştır.

Ancak Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić iki taraf arasında kararsız kalmış gibidir. Çünkü Vučić eğer AB'ye katılma hevesi ile Rus onayı olmadan Kosova'yı tanımaya cesaret ederse, Kremlin onun siyasi hayatını kolayca bitirebilir. Rusya'nın "yozlaşmış Sırp siyasetçilerin değil de gerçek Sırp halkının yegâne müttefiki olduğunu ve Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü savunmaya devam edeceğini" ileri sürmesi, bunun için yeterli olacaktır.

Ayrıca Kosova'nın BM'ye ve diğer uluslararası örgütlere katılmamasının en büyük garantörü olan Rusya, sırf bu sebeple bile Sırbistan'ın en önemli müttefikidir. Ancak Belgrad -hangi şart altında olursa olsun- Kosova'nın bağımsızlığını tanıdığı anda, bugün Sırp'ların BM Güvenlik Konseyi'ndeki en büyük güvencesi olan Rus vetosu ihtimali de ortadan kalkacaktır.

Dolayısıyla bu noktada cevaplanması gereken soru şudur; "Moskova neden Sırbistan-Kosova

ihtilafının çözümünü desteklesin?". Sırbistan'ın AB'ye katılıp Rusya'ya yaptırım uygulaması için mi veya Sırbistan'ın NATO ile iş birliğini geliştirip Batı'nın bir parçası haline gelebilmesi için mi? Elbette bütün bunlar Rusya için hiçbir "çekiciliği" olmayan seçeneklerdir. Bunları önlemek için yapması gereken tek şey ise Kosova'yı tanımamaya devam etmesidir.

Bundan sonra yaşanabilecek gelişmelere baktığımızda şöyle bir öngörüle bulunabiliriz: Rus-Amerikan ve/veya Rus-İngiliz ilişkilerinin krize girmesi durumunda Batı, Rusya'yı Balkanlar'dan yalnızca doğrudan değil, aynı zamanda Rus-Türk ilişkilerinde gerginlik yaratılması yoluyla da çıkarmaya çalışacaktır. Bunun gerçekleşmesi durumunda ise, Rusya Türkiye'yi BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi uluslararası örgütlere dâhil ederek Balkan Yarımadası'ndaki dengeleri değiştirmeye çalışacaktır.